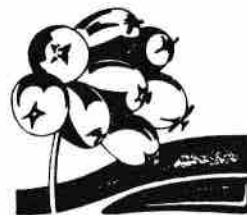

De Rosdoek

n° 30

heemkundige studiekring
De Acht Zaligheden

heemkundige studiekring
de acht zaligheden

HEEMKUNDEVERENIGING 'DE HOOGHE DORPEN'
VESSEM WINTELRE KNEGSEL

D E R O S D O E K

Aflevering 30
Oktober 1983

Redactieadres: Th. van der Aalst, Ganzestraat 17,
5527 CA Hapert, tel. 04977-1671.

Administratie: C.H.M. Witmer, Nijverheidslaan 16,
5506 EE Veldhoven.

Redactieteam:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17, Hapert.
H. Backbier, Heike 6, Vessem.
Mevrouw Th. Cools-Van Son, Antwerpsebaan 9,
Knegsel.
Mejuffrouw C.J.M. Heeren, Wolfshoek 3,
Knegsel.
H. Huijbers, Weverstraat 10, Steensel.
A. Kockx, De Potterbakker 44, Veldhoven.
J.J.A. Smetsers, Leeuwerik 18, Vessem.

De volgende Rosdoek verschijnt in dec. 1983.

Copy wordt ingewacht tot uiterlijk 1 november
1983 op het adres van de redactie.

Van de bestuurstafel.....

In dit nummer van onze Rosdoek vindt U het programma, tot aan het komende voorjaar, zoals dit door Uw bestuur werd vastgesteld. De eerste avond van deze reeks is, als U dit leest, reeds voorbij. Gezocht is ook dit jaar naar een gevarieerd geheel, waarbij wij hopen dat er voor eenieder iets naar eigen smaak inzit.

In een van onze laatste bestuursvergaderingen is besloten om een inventaris op te maken van alle boeken, publicaties en geschriften, die sedert 1947, over ons kringgebied verschenen zijn.

Vaak horen wij n.l. de klacht dat er zo weinig over ons gebied bekend is. Mogelijk kan onze Kring op deze wijze hierin mede enige verandering brengen.

Graag vragen wij hierbij Uw medewerking.

De inventarisatie zal gecoördineerd worden door de redactie van dit blad.

De inventarisatie van de binnen onze kring - nog - aanwezige wegkruizen en kapellen is nagenoeg gereed. Thans wordt nog nagegaan op welke manier men het beschikbare materiaal kan gaan publiceren.

De actieve kringleden die hieraan hebben meegewerkt worden bedankt voor hun inzet en medewerking.

Zodra het "werkje" uitkomt zal hiervan in deze uitgave mededeling worden gedaan.

In de onlangs gehouden bestuursvergadering is voorts het plan opgevat om in de loop van het komende jaar, en mogelijk in een of ander samenwerkingsverband een foto-tentoonstelling in te richten met als thema: "De Acht Zaligheden toen en thans". Hierbij wordt tevens gedacht aan film en dia-vertoningen rondom dit thema.

Graag doen wij in dit verband een beroep op onze kringleden die tevens een foto-hobby hebben. Wellicht is het voor U mogelijk en plezierig.

rig om in een of andere vorm hieraan mee te werken.

Opgave graag bij een van de leden van Uw bestuur.

Hebt U ook gelezen van de oproep in het laatste nummer van Brabants Heem?

De oproep naar zegslieden voor oude volksliederen uit de omgeving.

Graag herhalen wij hier deze oproep aan U.

Kent U zelf nog oude liederen of zijn er onder Uw kennissen nog personen die deze kennen. Dan gaarne contact opnemen met de heer H. Franken, Weebosch 138, 5571 NG Bergeyk. (tel. 04974-1485) Hoe vaak hebben wij ook zelf niet genoten van deze oude, vaak met veel moeite verzamelde, liedjes.

Graag bij voorbaat dank.

Uw voorzitter
Th. v.d. Ven

Programma tot en met de jaarvergadering

Zaterdag 22 oktober 1983

Excursie naar Hilvarenbeek + 10.00 u - 16.00 u

Donderdag 17 november 1983

Lezing van Drs. Slofstra over de opgraving in Hoogeloon

Maandag 12 december 1983

Lezing met dia's over de beekdalen in Oost-Brabant door de heer J. Baan, districtbeheerder van Het Brabants Landschap.

Donderdag 12 januari 1984

Jaarvergadering met "Ut Muziek"

Het tegenbezoek van onze Kring aan de Aarschotse Kring voor Heemkunde op 4 juni 1983.

Het is een verdienste van ons Bestuur, dat het ons in de gelegenheid stelt, de grensbewoners van het Kempenland in hun omgeving te leren kennen.

Het Land van Diest met zijn voor velen interessante stadskern, zijn begijnhof e.d. is reeds vroeger verkend. De Heemkundige Kring van Heist-op-den-Berg was enkele jaren geleden onze gastheer. De stad Lier kreeg ons ook op bezoek. Schijnbaar vergeten lag daartussen Aarschot en zijn omgeving.

Wie verwachtte, dat deze streek voor ons als heemvrienden minder te bieden zou hebben dan de eerder genoemden, is na zijn deelname aan het bezoek aan de Aarschotse Kring voor Heemkunde zeker van gedachten veranderd. Enerzijds waren de bezochte objecten reeds op zichzelf interessant genoeg doch vooral toonden de leden van de Aarschotse Kring zich bijzonder hartelijke vrienden door een perfecte doch soepel verloopende organisatie van de verkenningen naar het eigen van hun streek.

Het begon al met een ontvangst met smakelijke koffie en een Aarschotse koeksoort en de uitreiking van een uitvoerige brochure over de turbulente geschiedenis van Aarschot en de beschrijving van de te bezoeken bezienswaardigheden met als titel "Aarschot - een oostbrabantse stad op de grens van het Kempense laagland en het heuvelig Hageland".

Vele oude gebouwen blijken in de vorige eeuwen en tijdens de laatste twee oorlogen verwoest. Als kenmerkend overblijfsel uit de 16e eeuw bezochten wij de 's-Hertogenmolens aan de rand van de stadskern. Hier bleek duidelijk, dat de Belgische Monumentenzorg spoedig en voortvarend zal moeten handelen, willen deze monumenten niet volledig te gronde gaan.

Het nabij gelegen Begijnhof werd in 1944 door luchtbombardementen vernield. Hoewel in de karakteristieke stijl verdienstelijk herbouwd mist het in vergelijking met de begijnhoven elders de intimiteit en de materiële verwijzing naar het verleden van het instituut der begijnen binnen de brabantse samenleving tot aan deze eeuw. Een overblijfsel van de middeleeuwse stadsomheining van Aarschot vormt de Aureleanustoren. De naam verwijst ten onrechte naar het tijdperk van de Romeinen in onze streken; zó oud is hij ook weer niet (13e eeuw). Over de werkelijke herkomst van de naam zijn meerdere theorieën geuit doch geen enkele is daarbij overheersend. Wel is deze toren een prachtige uitkijkpost in alle richtingen over het landschap; bij het heldere weer van die dag konden we b.v. duidelijk Heist-op-den-Berg zien liggen. Een bezoek aan de monumentale Onze Lieve-Vrouwekapittelkerk met zijn 85 meter hoge toren bleek zeer interessant. Zij is een typevoorbeeld van de Demergothiek, wier karakter uiterlijk veel uitbundiger is dan die van de Kempische gothiek in onze streken, mede dank zij de wisseling tussen bruine ijzerzandsteen en witte kalksteen. Op bijzondere wijze vormen de vele beeldengroepen in de kerk "de Bijbel voor de analfabete gelovigen"; speciale aandacht verdient daarbij het schilderstuk "De Mystieke Wijnpers", waarop vele punten uit het christelijk geloof zijn samengebracht tot een dissertatie over de heilswerking van Jesus' leven en lijden op de gelovige christenheid. Een toekomstige herhaling van een bezoek aan deze kerk zal velen van de deelnemers opnieuw boeien, omdat de vele andere kunstvoorwerpen door de beperkt beschikbare tijd minder aandacht konden krijgen. Niet alleen de stad Aarschot zelf doch ook de direkte omgeving bleek een openbaring voor velen. De bestijging met de autobus van de heuvel naar de "Moedermeule", een oude graanwindmolen onder Gelrode was een sensatie op zich. Zij

werd gevolgd door een smakelijke lunch in de tot restaurant ingerichte schuur. De vroegere streek-kermiskost "fricandellen met krieken" (wij zouden die gehaktballen in warme morellen noemen) bevorderde de bourgondische sfeer tijdens ons gezamenlijk verkennen van de omgeving. Deze sfeer werd later nog versterkt door het genieten van de werkelijk smaakvolle wijn, gewonnen op de wijngaard onder Houwaart, die ons bij ons bezoek aan deze wijngaard gratis geschonken werd namens de eigenaar, de burgemeester van Aarschot.

Een ander aspect was het bezoek aan het kasteel van Horst, midden in een wijd landschap gelegen. Wij konden waarnemen, dat ook hier nog veel werk wacht voor het behoud van monumenten in partikulier bezit, vooral het kunstvolle stucwerk vroeg hiervoor de aandacht.

Na een vluchtige verkenning in de bedevaartsplaats Scherpenheuvel reed ons gezelschap naar de Norbertijner Abdij van Averbode en konden we kennismaken met de geschiedenis van deze abdij en haar huidige activiteiten. De belangstelling was gericht op vele gevariëerde zaken en leidde bij de vrouwelijke deelnemers tot een diepgaande uiteenzetting over de grondstoffen voor de habijten, die van abdij tot abdij bleken te verschillen.

Ook de andere voor onze Kempen zo van belang geweest zijnde abdij van Tongerlo werd bezocht; dat bezoek moest echter beperkt blijven, omdat het tijdschema wat teveel was uitgelopen en ons een afscheidsdiner wachtte in de nabijgelegen gasthof "Het Torenhof". Tijdens dit diner sprak onze voorzitter zijn dank uit tot de leden van de Aarschotse Kring voor Heemkunde voor de eminente wijze, waarop zij de verbroederingsdag hadden voorbereid en begeleid. "U heeft vandaag vele vrienden gemaakt, die - beladen met de heden opgedane kennis en ervaring - individueel en in groepen zullen terugkomen om opnieuw van het schone in Uw Heem te genieten;

op zeer effectieve maar op nog meer hartelijke wijze heeft U Uw doel tegenover ons bereikt."

Th. van der Aalst

VAN DE BOEKENPLANK

Kroniek van de Kempen 1982/ door Harrie Franken, Wim van Gompel, Frans Hoppenbrouwers e.a. Hapert: Drukkerij-Uitgeverij "De Kempen", 1983. 288 p. Prijs f 34,50. ISBN 90-70427-13-3 (De uitgave bevat een bundeling van de 2e jaargang van "Kroniek van de Kempen" zoals deze wekelijks in 1982 in 5 bladen van de Kempenpers verscheen)

Dromen over Brabant/ door Hans Bouma en Jan van de Kam.

Bussum: Unieboek; Van Holkema en Warendorf, 1983. 112 p. Prijs f 39,50. ISBN 90-269-4713-5 (Het betreft een fotoboek dat in zijn geheel wat onsamenhangend is en bij tijd en wijle bepaalde tegenstellingen tussen oud en nieuw wat te scherp stelt. Overigens voor de verzamelaar van goede fotoboeken over Brabant een welkome aanvulling).

Brabantse schuttersgilden vroeger en nu/ door Alfons Ising.

Maasbree: Uitgeverij "De Lijster", 1983. 207 p. Prijs f 45,00. ISBN 90-6486-044-0

De schuttersgilden in Noord-Brabant/ door Willem Iven, Jan Bogaerts en Teo van Gerwen.

Helmond: Uitgeverij Helmond, 1983. 128 + 40 p. Prijs f 27,50. ISBN 90-252-8610-0

Een boek over het leven in een middeleeuws dorp: van mens en dier van werk en oogst/ door Sheila Sancha.

Uitgeverij Gottmer, 1983.

Prijs f 23,50.

(Geschreven voor leeftijdsgrens vanaf 11 jaar)

Van heide tot kerkdorp: de voorgeschiedenis van

Mariahout/ door Andre Knoop en G. Merkelbach. Lieshout: Rabobank, 1983. (Heuvel 11, 5737 BX, Lieshout, rek.nr. 1289-33-577)

72 p. Prijs f 10,--.

Bossche bibliografie 1982: bundeling van titels van boeken en artikelen verschenen in 1982/ door Michiel van Heumen.

's Hertogenbosch: Kring "Vrienden van 's Hertogenbosch; Stadsarchief van 's Hertogenbosch, 1983.

(Bevat 127 titels met aanvullingen over 1980 en 1981)

Culturele geschiedenis van Vlaanderen/ hoofdredactie A.G.H.A. Baart, en J. Louage; eindredactie A.P. Groenendijk.

Verschijnt in 10 delen. Tot nog toe verschenen Dl. 1, 2, 3, 5, 6 en 10.

Uitgeverij Baart, 1982.

Prijs ± f 42,50 per deel.

De sociaal-economische geschiedenis van Waalre in de periode 1870-1914/ door Joop Schaffels.

Waalre: Gemeente Waalre, 1983.

Prijs f 7,50.

Geldrop in oude ansichten/ door C.H.A.M. van Bokhoven.

Dl. 1-2.

Zaltbommel: Europese Bibliotheek, 1983

80 + 75 p. ISBN 90-288-2390-5

Kapellen in de Baronie van Breda.

Dl. 2/ door F.A. Brekelmans en C.Th. Loman; foto's H. Luyten.

Amstelveen: Luyten, 1983.

60 p. Prijs f 15,--. ISBN 90-6416-044-9
(Geest en steen)

Jeugd in de Kempen/ door Uri Nooteboom.

'n Herdruk van 'n prachtig verhaal uit het boek "Land en Volk van Brabant", geïllustreerd met foto's, passend bij de tekst. In dit boek is ook het leven van Bisschop Rythovius beschreven, reden-waarom het op 9 October de 400^e sterfdag van de Bisschop zal verschijnen. Het eerste exemplaar zal aangeboden worden aan Mevrouw Mr. D.L.J. Nooteboom-Ivens, echtgenote van de in 1945 overleden schrijver.

Uitgegeven door de groep "van Rythoven toen, tot Riethoven nu".

Drukkerij "De Kempen".

90 p. Prijs f 18,50.

Te bestellen o.a. bij H.J.A. Knoops, Evie-straat 11, 5561 AG, Riethoven. Tel. 04902-13260.

H. Huibers

Verandering. De Dorpsstraat van Luyksgestel II

In Rosdoek 27 (december 1982) vergeleek ik enige afbeeldingen van de karakteristieke 'Straat', de kern van Luyksgestel met elkaar. Enkele tientallen jaren geleden waren hier nog diverse karakteristieke teutenhuizen te zien, de huizen die de rijkgeworden handelaren in koper en haar na terugkeer uit den vreemde bouwden als bevestiging van hun status. Op de hier afgebeelde kadastrale kaart uit de jaren dertig van de vorige eeuw zijn deze huizen al te zien en aan de hand van oude foto's zijn ze thuis te brengen. Ik wil hier niet ingaan op de eigendomsverhoudingen en de waardeklassering van de huizen en erven, waarvoor studie van de oude aanwijzende tafels nodig is, maar vooral op ruimtelijke en visuele veranderingsprocessen.

De 'Straat' is op de kaart - noordpijl linksboven - zichtbaar als een bochtige weg die van zuidoost naar noordwest loopt. Enige dwarswegen komen erop uit en de breedte en de intensiteit van bebouwing wisselen nogal sterk. Duidelijk is te zien dat de 20e-eeuwse normeringsdrang die straatprofiel en rooilijnen heeft geuniformeerd en gestandaardiseerd nog niet heeft toegeslagen. De huizen wekken de indruk dat bij nieuwbouw of verandering toch de oude rooilijn met al haar afwijkingen werd aangehouden. Hierdoor ontstond zonder esthetische bijbedoelingen een zeer afwisselend straatbeeld.

De vastlegging van nederzettingen en omliggende gebieden op kadaster- en topografische kaarten is overigens een eerste symptoom van regeldrift en controle van staatswege. Ten behoeve van onder meer de belastingheffing werd de gehele bebouwde omgeving gemeten en getekend op een plat vlak. Alle variatie en afwisseling werd met zwarte inktlijnen in een gestandaardiseerde penvoering vastgelegd. Het vergt inlevingsvermogen en vergelijking met oude afbeeldingen om deze

Afb. 1

abstracte tekening 'tot leven te wekken'.

'De Straat' is onderdeel van een langgerekte bebouwingsstrook op de noordelijke oever van enige van zuidwest naar noordoost lopende waterloopjes die deel uitmaken van het stroomgebied van Dommel en Keersop. Bergeijk 't Loo, 't Hof en Westerhoven horen hier ook bij. De Straat ligt op de grens tussen de laaggelegen beemden en de hoger gelegen akkers. De beemden liggen op de afbeelding aan de zuidrand (de Groen Straten), de akkers ten noorden van de bebouwing (Het Hoog-Eind). De waterloop zelf, de Bosscher Weijerloop is aan de rechteronderhoek van de kaart nog juist zichtbaar als een wat zwaarder aangezette lijn. Binnen de langgerekte oeverwalnederzetting wisselt de bebouwingsdichtheid nogal sterk Boscheind en Sengelsbroek - hier niet afgebeeld - zijn hoofdzakelijk agrarisch en hebben een minder dichte bebouwing. In de Dorpsstraat was de bebouwing deels niet agrarisch. De percelen aan de noord- en zuidzijde zijn langgerekt, met name de erven zijn vierkant of trapeziumvormig en niet zeer diep.

De straatbreedte wisselt sterk. Op splitsingen liggen vaak smalle driehoekige verbredingen, soms in de vorm van kleine percelen zoals op de plaats waar de Kerkstraat en de Vlieterdijk de Straat kruisen en waar nu een muziekkiosk staat - rechts op de kaart - en de plaats waar een landweg naar een veldkapelletje - midden boven - voert. Kerk, veldkapel en H. Kruiskapel - de laatste linksboven zichtbaar - liggen op één lijn parallel aan de Dorpsstraat: een kerkelijke as parallel aan een wereldlijke as. Toeval of opzet?

Een tweetal pleinvormen is opvallender. Allereerst ten westen - linksonder op de kaart - een driehoekig perceel aan de naar Lommel afbuigende weg. Dit perceel bezit aan de noord- en westzijde een huizenreeks. Het is nu niet meer herkenbaar omdat de westelijke huizenreeks

vrijwel verdwenen is en het plein bebouwd. Alleen een driehoekig grasveld waar eens de Sacramentsprocessie een 'rustaltaar' plaatste is nog overgebleven. Het tweede oostelijke 'plein' is nog aanwezig al is door straatverbreding een deel verloren gegaan. Op de bijgevoegde foto is het op de voorgrond rechts zichtbaar. Nu ligt er het voorerf van Dorpsstraat 59 en het pompstation van de garage no. 60. Visueel is er geen plein meer en vrijwel niemand zal zich nog afvragen wat eens de zin was van de sprong in de rooilijn.

Niet alleen de hoofdstructuur van de wegen en straten is nog steeds aanwezig, ook de bebouwde percelen. Opvallend zijn de langgerekte recht-hoekvormen van de teutenhuizen temidden van de kleinere, minder aanzienlijke boerderijen. Op de foto zijn deze contrasten zichtbaar, vergelijk maar eens de hoge daken van onder meer het 'Pannenhuis' rechts met de twee lage boerderijen erachter. In plaats van die huizen en boerderijen zijn echter vanaf 1960 - in een sloopproces dat ik, jong en machteloos, met verbijsterende snelheid om zich heen zag grijpen - nieuwe blokvormige burgerwoningen gebouwd van gele steen met lage daken. Aan de noordkant verdwenen enkele van de mooiste huizen, de panden die op de foto tweede en derde van links zijn. Het eerste maakte plaats voor twee burgerhuizen die op een nieuwe terugliggende rooilijn werden gebouwd, het tweede voor een werkplaats annex kantoor onder plat dak. Verder is aan de noordkant weinig veranderd, hoewel de huizen 59 en 60 hun oude gevels verloren. De dakvormen bleven gelukkig, evenals de op de foto nadrukkelijk aanwezige oude linden. De iets minder dicht bebouwde zuidkant is sterker veranderd. De mooie boerderij, vroeger teutenhuis no. 57 tegenover de pleinachtige verbreding verdween na opgemeten te zijn in 1970. Hier staan nu de gebruikelijke blokjeswoningen.

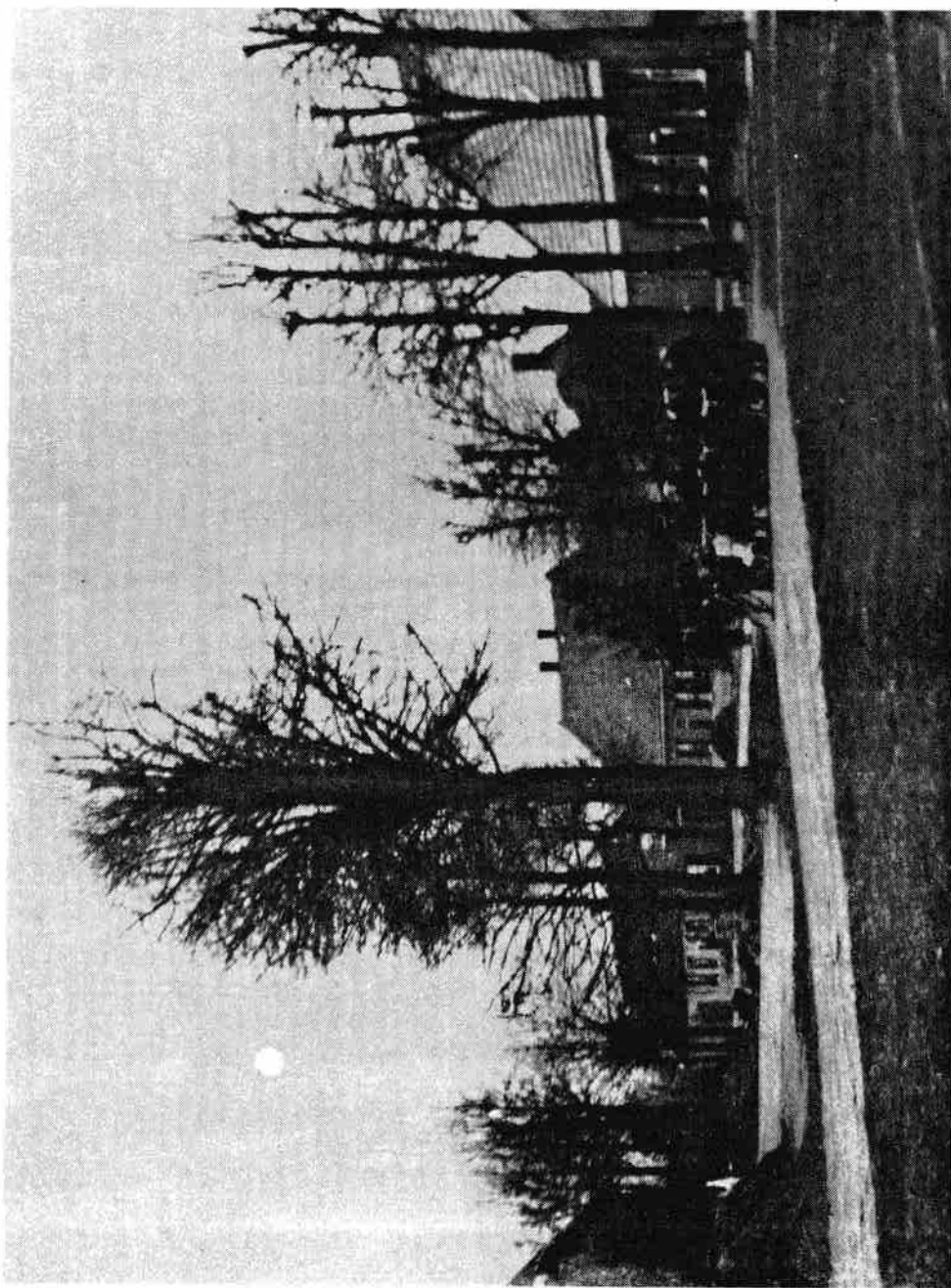
Het plaatsen van drie van de oude ankers in de gevel heeft het verlies van het mooie, vervallen huis niet goed kunnen maken. Het buurhuis, op de foto nog juist links zichtbaar is al rond 1960 vervangen door een schoenwinkel, ook weer op terugliggende rooilijn. De linden bleven staan. De percelen hiernaast, die op de kaart een langgerekt voorterrein hebben, zijn pas rond 1920 bebouwd met het secretarishuis en een tweetal burgerwoningen, de nummers 66 en 69. Het daarna volgende langgerekte teutenhuis is nog steeds aanwezig. Het is echter al in de jaren vijftig onherkenbaar verbouwd tot de winkel Borrenbergs, no. 74. In de zijgevel bleef wat oud muurwerk over en enige muurankers laten zien dat het om een ouder huis gaat.

Temidden van de hier geschetste ingrijpende veranderingen is het slechts een schrale troost dat de patronen van wegen en straten, de sporen die de mens met meer of minder geweld op het aardoppervlak uitslijt, zo taai zijn dat ze in honderdvijftig jaar niet essentieel veranderen. Hopelijk zullen verdere rooilijnveranderingen en straatverbetering voorlopig uitblijven.

Wies van Leeuwen

Afbeeldingen:

- Afb. 1: 'De Straat', montage van de oudste kadasterkaart secties A en B (met dank aan J. Biemans, Bergeijk).
Afb. 2: Dorpsstraat rond 1920, detail van een oud glasnegatief (vgl. ook Rosdoek 27).

SCHÖN SCHIP EN GIN GELUL ...

Dina Verhoeven hoeft zich niet zo erg te schamen als gesuggereerd werd in de Rosdoek nr. 27. Gelukkig niet, zou ik haast zeggen, want wij Kempenaren zouden het immers niet graag op ons geweten hebben, onze burenen - zij het ook posthuum - een vuile naam te bezorgen, die ook nog eens onuitwisbaar zou zijn. We moeten dan ook aannemen, dat ons aller vriend Johan Biemans hier door een boosaardige Peellander om de tuir geleid is, en vervolgens naar een aannemelijke verklaring zoekt.

Het "Geujen-Diejne-vuil" heet in Oers en Woldere: "Gonnen-Driejne-vèul" (spelling WBD) en is dus vernoemd naar een (verder onbekende) Drina, dochter van (Alde)gonda. Wat die nou precies wel gedaan heeft, is niet bekend, maar vast mag wel staan, dat zij geen erkende vader moet hebben gehad. Immers: ieder mens uit de Kempen wordt vernoemd naar de vader, getuige ook de in het artikel van Johan aangehaalde voorbeelden. Enige "völleghè" mogen we dus al aannemen, al is het dan ook voorlopig nog in een andere betekenis.

Wellicht biedt ons deze weg echter de mogelijkheid, toch een andere oorsprong voor deze benaming te vinden, zodat én Bergeijk én Dina Verhoeven rustig op hun plaats in en boven de grond kunnen blijven liggen. Gonda is een algemene benaming, die in zowat alle Kempische dorpen voorkomt; Drina is een afleiding van Trina (Catharina), die ook overal te vinden is. Be-doeld kruid kan dus overal vandaan komen. Het kan ook overal voorkomen. Bekend is verder, dat het vooral voorkomt op met kippenmest vruchtbaar gemaakte stukken land.

Vooral dit laatste helpt ons een eind verder (van huis), want nu weet eenieder, dat de oorsprong van dit kwaad ligt bij een onechte dochter van Aldegonda, die in onze streek kippen importeerde. Daarmee is volgens mij voldoende

gepleit om de café-houdende Dina en bijbehorende paarden van alle blaam te zuiveren. Dat Bergeijk ter sprake kwam in Helmond, is geen toeval geweest: Bergeijk ligt buiten Helmond, en iedere plaats probeert, de "völleghè" van zich af te werken.

Wim van Gompel kan zich de tijd nog heel goed herinneren, dat hij woorden gebruikte, die hij nu niet meer op het schoolbord durft te schrijven. Gelukkig. In meerdere opzichten. In de eerste plaats, omdat zijn geheugen nog intact lijkt; in de tweede plaats, omdat hij weet, dat sommige woorden van 3 letters in andere talen andere dingen betekenen. Het is echter jammer, als hij daaraan de conclusie (en de is ók zón ingevoerd woord) verbindt, dat daarom het Reusels woorden schrapt of moet schrappen. De Reuselse woorden staan voor dingen, die in die taal een betekenis hebben voor Reusels sprekers. Die dialectsprekers hebben dan ook geen last van andere betekenissen in het Duits, Frans, Spaans, Engels of Hollands. Wie er dan wel last van hebben? Zij, die woorden uit de ene taal gaan gebruiken in een andere taal! Als een Reuselse boerendochter een "prikkie" (Engels: prickly) gaat halen bij de wijkverpleegster, denkt ze niet aan de afwijkende betekenis in het Angelsaksisch (lulletje) of aan de Hollandse betekenis (iets van niks). Idiote of komische effecten ontstaan pas, als de spreker zelf weet, dat zijn publiek zijn woorden een andere betekenis geeft, dan hij bedoelt. Dat betekent dan echter wel, dat de spreker de verkeerde taal gebruikt of de taal op een verkeerde manier gebruikt. Elke taal heeft eigen grenzen, ook elke streektaal en ook elke plaatselijke taal. Binnen het eigen gebied (regionaal of sociaal) bestaat die taal en blijft ze bestaan. Wie een andere taal gaat gebruiken, heeft daarom nog niet het recht, de plaatselijke taal als afgedaan te beschouwen.

De woorden pik, tiet, kutje, klootzak, (ver)neuken, tippelen en poppen houden daarom gewoon hun plaatselijke betekenis, ook nadat iemand voor deze woorden in een vreemde taal andere betekenissen heeft leren kennen. Deze woorden kunnen inderdaad verdwijnen door "homonymie-vrees" (zoals dit verschijnsel in de taalwetenschap heet), doch uitsterven gebeurt pas, als ook de laatste 'ouwe taaie' geen gesprekspartner meer heeft. Als Reusel Reusel blijft en als Wim van Gompel de (buitendorpse) term homonymievrees niet vertaalt als "flickervrees", mag wat mij betreft het bovenstaande gekenschetst worden als "gelul".

A.D. van Loon.

(juiste naam bij de redactie bekend)

1) De Rosdoek nr. 27, p. 12-15 en 15-18.

TE SCHOON OM VUIL TE ZIJN

Inderdaad, Dina Verhoeven hoeft zich gelukkig nergens voor te schamen, zou ik tegen Ad Dams willen zeggen. Als hij mijn artikel goed gelezen had heb ik dat zelfs niet gesuggereerd. Ook ben ik niet door een "boosaardige Peellander" om de tuin geleid. Het was een aardige Peellander die mij vertelde dat het Geujen-Diejne-vuil in Helmond "B'rgèks vùil" werd genoemd. En deze "aardige" mededeling was voor mij bovendien geen aanleiding om naar een aannemelijke verklaring te zoeken.

Wat de bedoeling van mijn artikel was in Rosdoek 27, was het vastleggen van een volksverhaal dat ik in allerlei toonaarden vanaf mijn vroegste jeugd heb horen vertellen. En de mensen die het vertelden waren tijdgenoten van mijn Geujen-Diejn. Geujen-Diejn of met haar zondagse naam Dina Verhoeven heeft dus werkelijk bestaan en dat is nog niet eens zo lang geleden. Dat er nu in Waalre en in Oerle, volgens Ad, een Gonnen-

Driejn over de tong gaat en dat er zelfs Gonen-Driejne-vuil groeit, lijkt mij een zwakke echo van een klok die in Bergeijk geluid werd en waarvan ze op afstand de klepel menen te weten hangen. De veronderstelling van Ad doet mij denken aan de mogelijkheid dat in Woldere iemand zou kunnen beweren dat een andere bekende persoon uit het Kempens volksleven: Mie Peels, niet Mie Peels geweest zou zijn, maar Mie Peils die in Woldere de pils heeft uitgevonden.

Dina Verhoeven en Mie Peels zouden lachspieren tekort komen als ze het nog konden horen vertellen.

Dat je mijn verhaal als een uitdaging leest Ad, dat is mooi meegenomen. Maar als je dan kippen in de strijd werpt tegen mijn kermispèrdjes, dan is de uitdaging compleet.

Nee, het Geujen-Diejne-vuil én mijn "bijbehorende paarden" blijven voorgoed overeind.

En je beste bedoeling ten spijt om een oorspronkelijk Bergeijks verhaal aan een hegweuw in Woldere te dichten is hoogst interessant maar even hoogst ongeloofwaardig.

Datzelfde zou ik trouwens ook geneigd zijn te denken van je veronderstelling dat "Driejn" iets met Catharina te doen zou hebben. Maar daar wil ik me hier niet druk over maken, dat doen anderen wel.

Ter geruststelling is het voldoende te weten dat ik in het goede gezelschap van Geujen-Diejn ofwel Dina Verhoeven zaliger nog steeds in de oer-Bergeijkse legende van het "Geujen-Diejne-vuil" geloof. Maar je weet, het geloof is nog altijd zoiets als een genade en daar zullen we het dan ook mee moeten doen.

Bergeijk, 21 april 1983.

Johan Biemans

DE DOODSBERG TE VESSEM

De buurtschap "Kuilenhurk" ligt langs de brede zandweg, die het dorp Vessem met Oostelbeers verbindt. Aan weerszijden van de weg - hier en daar beschaduwd door een rij van eikebomen - staan een vijftiental huizen, meestal eenvoudige boerenwoningen, gescheiden door hagen en hoven en bouw en weiland. Even buiten het gehucht doorsnijdt de baan een breed bos van hoog opgaande dennebomen, waar zandige karrewegen en kronkelende paden elkander kruisen en voeren naar de wijde "Buikse Heide" aan de ene zijde en naar de gehuchten van de overkant "De Donk" en het "Het Meerven".

Ginds aan het einde der straat woonde een eenvoudige, brave weduwe met haar zoon Gerrit en haar dochter Hanna.

Lang is het geleden, zolang dat niemand het precies weet wanneer. De vrouw bezat een klein boerderijtje, dat met zorg werd bewerkt en in de opbrengst daarvan vond het drietal een sober bestaan.

Heel rustig en kalm gleed hun leven daar heen en gelukkig en tevreden als zij waren, hadden zij hun lot niet met een beter willen verwisselen. Wanneer zij in de zomermaanden klaar waren met hun dagwerk, gebeurde het wel, dat ze plaatsnamen op de eikenhouten bank onder de honderdjarige linde voor hun huisje. Daar baden ze gezamenlijk het rozenhoedje en bespraken hun bezigheden voor de volgende dag of de gebeurtenissen van hun dorp en omgeving.

Vaak ook kwamen buurjongens "buurten" want Hanna was onder hen graag gezien. Geen wonder, het was een stevig gebouwd boerenmeisje met een gezond wezen, met donkerblonde haren en bruine ogen, die altijd flikkerden van ingehouden levenslust, zoals het scheen. Een vriendelijke glimlach speelde steeds om hare mond en ze wist haar antwoorden goed te vinden wanneer "de garde" haar

plaagde.

Op een mooie zomerse augustusdag gebeurde het, dat Hanna na haar dagelijkse werk te hebben verricht, zich verkleedde om even naar haar grootmoeder te gaan.

Grootmoeder woonde aan de andere kant van het bos. Ze was al erg oud en kon zich bijna niet meer helpen; maar haar huisje verlaten, waar ze zoveel gelukkige jaren geleefd had met haar man zaliger, wilde ze niet. Nu was ze ziek en Hanna ging naar haar toe om haar te verzorgen en het huisje wat op te knappen.

Het schemerde al een beetje en moeder had graag dat Gerrit even meeliep, maar die moest nog het vee verzorgen. Daarom werd afgesproken, dat hij haar bij grootmoeder zou komen afhalen.

Met een "Nou, dag moeder, tot straks" zwaait Hanna haar moeder goedendag en met vlugge tred tippelt ze de weg op om straks te verdwijnen achter de bomen van het bos.

Maar niet zo gezwind is haar tred of ze beschouwt nog met zeker welgevallen de veelbelovende veldvruchten om haar, op de akkers met hun gelende korenhalmen, die zich diep buigen onder de zwaarte van de overvolle aren. In het bos gekomen hoort ze het gezang van de enkele vogels die nog niet zijn ingeslapen; het gekwinkelaar van de merel daar in de bomen en het gekrijs van de Vlaamse gaai. Ze ziet de dartele sprongen van het konijntje op de bosweg, dat bij haar nadering zich schuw terugtrekt in het lage struikgewas.

Zodanig is zij in de natuur verdiept, dat ze ineens opschrikt als ze een stem hoort, die uit een der zijpaadjes tot haar doordringt en groetend zegt: "Dag Hanna, waar ga je heen, zo laat nog en zo alleen?" Een wolk betreft haar anders zo vriendelijk gelaat: dat hij het juist moest zijn!

"O, ik moet naar grootmoeder, die ziek is", zegt ze dan heel gewoon. "O, ja?", vroeg Jan, een van haar buurjongens, die menigmaal aan haar huis kwam. "Mag ik met je mee?"

"Och nee, doe het maar niet", weert Hanna af, "ik moet mij voortmaken, straks komt mijn broer mij halen".

Maar hij luistert niet naar haar antwoord en zijn eigen gedachten volgend, zegt hij: "Ik moet je spreken. Je weet dat ik van je hou, voor mij bestaat geen ander en ik laat je niet met rust alvorens je mij verklaart dat ook gij van me houdt en dat je mijn vrouw zult worden".

"Nee, nee", zegt Hanna koel "Weg ik wil, ik mag niet. Nooit zal ik uw vrouw worden. Wij passen niet bij elkaar. Gij zijt een welgestelde boerenzoon en ik slechts de dochter van een behoeftige weduwe. Ga heen en spreek er mij niet meer over. Zoek u een ander meisje en laat mij met rust!" Toen zag ze iets blinkends flikkeren en eer zij zich kon verweren voelde ze een scherpe stekende pijn in het hart en met beide handen omklemde zij haar borst.

Stralend bloed gutste uit haar wonden, een diepe zucht steeg op uit haar mond en ze zeeg neer.

"Moeder...moeder....", kreunde ze, nauw hoorbaar. En toen: "Jan..dat..zo iets kon doen...." Snikkend viel hij naast haar neer. "Hanna, vergeef me. Ik wist niet wat ik deed. Hanna, kijk me nog eens aan. Mijn God wat heb ik gedaan!.."

Maar zij had de ogen reeds gesloten. Gedood had hij haar, het meisje dat hij zo lief had door de steek van het mes. Opeens drong het tot hem door wat hij gedaan had. Een moord had hij op zijn geweten....een wrede gruwzame moord. Weg, ver weg, slingerde hij het bebloede mes van zich af. Vluchten zou hij, ver van hier. Hier wachtte hem immers de gevangenis of de dood!

Dat waren zijn eerste gedachten. Schuw keek hij om zich heen en rende toen plotseling langs het voetpad naar de rand van het bos, de heide op. Het was intussen duister geworden. Maar waarom zou hij vluchten?

Er was hier geen mens, heide en verre niet op de heide. Alles was stil om hem heen. Hij kon

immers ongemerkt thuis komen. Niemand had hem het bos in zien gaan, niemand zag hem er uit komen, geen mens had hem bij Hanna gezien.

Wie kon hem dus van moord verdenken?

Grote ontsteltenis ontstond er op Kuilenhurk toen men daar vernam dat Hanna niet bij grootmoeder was geweest en niet terugkeerde, al werd het negen, tien, elf, ja twaalf uur.

De buurt werd gewaarschuwd en men ging zoeken langs de grote weg en langs de zijpaden in het bos. Men veronderstelde geen erge dingen. Men vermoedde dat Hanna plotseling ziek was geworden, zonder dat ze zich kon helpen of dat ze hier of daar was gaan rusten en in slaap gevallen. Misschien was ze wel verdronken, meende iemand, maar dat kon niet, er was immers geen water in de nabijheid.

Na lang zoeken in allerlei richtingen vond men bij het aanbreken van de dag langs het pad in het dennenbos haar lijk.

Diep was de verslagenheid in het rustige, vredige dorp. Een moord was er gebeurd, een gruwelijke moord in een dorp waar zelfs een kip niet ongemerkt een ei kan leggen.

Wie zou de moordenaar zijn? Wie zou de misdaad hebben gepleegd? Zou het een dorpsgenoot zijn of een vreemdeling? Een zwerver, een bedelaar of een marskramer? En waarom zou hij de moord hebben gepleegd? Zou de moordenaar vermoed hebben, dat Hanna geld verborgen hield in het korfje, dat zij aan de arm droeg?

Deze en dergelijke vragen en gissingen gingen in het dorp van mond tot mond.

Er zijn een paar dagen over deze vreselijke gebeurtenis heen gegaan. Iedereen is er nog vol van. Er is geen enkele aanwijzing in de richting van de dader.

Het hele dorp loopt uit om de vreemde heren van het gerecht op het gemeentehuis en elkeen spreekt zijn minachting en verontwaardiging uit over de onkunde van de "geleerde heren". Zou de moorde-

naar wel ooit ontdekt worden? Men begon reeds te twifelen.

Ondanks het afgrijselijk gebeuren gingen de boerenwerkzaamheden haar gewone gang. De oogst was rijp en koren moest gemaaid worden. Daarom gingen twee jonge mannen naar het veld. Vroeg in de morgen togen zij uit, gewapend met zeis en zicthak en voorzien van hun middagmaal in linnen zakken en hun drank in tinnen kannen.

Het werd middag. Een deel van het graan is neergelegd in regelmatige slingerrijen. Straks komen de meiden om de garven te binden en tot struiken op te zetten. Daar hoorden de maaiers het angelusklokje kleppen, ginds in hun dorp. Eerbiedig namen zij de hoofddeksels af, bogen de hoofden en baden nederig het "Engel des Heren". Daarna legden zij hun gereedschap neer achter een lommerrijke, koele plek onder de dichte eikenhaag aan de rand van de akker om hun middagmaal te gebruiken en daarna een kort middagdutje te doen.

Ze waren al een hele poos ingedommeld toen opeens een hunner wakker schrok. Wat hoorde hij daar.....?

"Hanna, Hanna", mompelde zijn makker. "Vergeef het me. Het was mijn bedoeling niet je te doden! Ik hield zoveel van je! Vergiffenis Hanna!" Hij snikte hoorbaar.

De ander ontstelde hevig en verbleekte. Was zijn buurman en vriend de moordenaar? Waarom vroeg hij anders vergiffenis?

Nee, het kon Jan niet geweest zijn! En toch....

"Jan" schudde hij de slapende zachtjes door elkaar. "Jan wordt wakker man!"

"Wat is er?", schrok Jan op, "waar ben ik?" Angstig keek hij rond.

"Zeg Jan?" vroeg de ander op ernstige toon.

"Wat zijn dat daar voor vlekken op je broek en aan je jas? Zijn dat geen bloedvlekken?"

"Bloed!" zegt Jan verschrikt. En voelend dat hij bezig is zich te verraden ging hij verder: "Ja,

dat is bloed. Ik heb een paar dagen geleden een varken geslacht".

"Zo", zegt de ander, "een varken geslacht" terwijl hij Jan doordringend aanzag. "Daar heb ik toch niets van gehoord. En ik ben toch je naaste buurman en vriend".

"Maar niet bij ons thuis, maar bij onze Driekoom op de Donk".

"Maak dat de kat wijs", zegt zijn vriend. "Het is bloed van Hanna, die jij vermoord hebt. Je hebt je in je slaap verraden. Je kunt het niet loochenen".

Jan bekende zijn misdaad. Al de dagen sedert de moord was hij gefolterd en gekweld door akelige visioenen in de nacht. Hij ging zichzelf aanklagen en het gerecht maakte korte metten met hem.

Op de plek waar hij de moord bedreef, werd een heuvel opgeworpen en daarop een galg geplant. Hier werd de moordenaar terechtgesteld: zijn straf was de dood door de strop.

De plaats kreeg en behield de naam van "DE DOODSBERG".

Wanneer ge heden ten dagen naar de oorsprong van die naam vraagt, zal elke inwoner van Vessem u de geschiedenis, welke voorafging, verhalen en er ernstig aan toevoegen: "Zo wordt elke misdaad gestraft, hoe geheimzinnig ze ook is voorbereid en gepleegd".

Intussen is in 1935 het bos gerooid en de "Doodsberg" geslecht.

N.N.

Aangeboden namens De Acht Zaligheden bij het begin van het 35e werkkamp van Brabants Heem op 3 augustus 1983 te Deurne.
(Voorgedragen door Dymphie Molenaar-van Vlokhoven)

JUBILEUM-WERKKAMP DEURNE 1983

Graag bied ik Brabants Heem vanavond nu dit 35e kamp van start kan gaan als symbool, voor veel waardering een grote ruiker bloemen aan.

De kampen waren, net als de bloemen bont en fleurig, feestelijk mild gevarieerd in kleur en vorm, zoals pastoor Binck het heeft gewild.

Ze verschaften ons, in al die jaren plezier, vriendschap en een rijke schat aan bekendheid met het eigen Brabant van wat het heeft en wat het had.

We fietsten veel tijdens die kampen over wegen, paden, breed en smal door dorpen, gehuchten en natuurgebieden we kwamen werkelijk overal.

We kregen daarbij veel informatie van wat we zagen, werd geleerd bij zonneschijn of soms bij regen al heeft dit ons echt nooit gedeerd.

We keken in kerken en kapellen in kloosters, molens en abdij in fraai verbouwde boerderijen zelfs kastelen waren er bij.

Ook de industrie bleef hier niet achter en ontving ons heel royaal daarmee kwam ook het eigentijdse duidelijk vóór in het verhaal.

Zo leerden we iets van 't klokkengieter hoe in de ketel 't bier gebrouwd hoe zink gegoten wordt in Budel en op de werf het schip gebouwd.

In Oirschot zagen we stoelen maken
In Rooij de klompen aan de voet
Scheepsschroeven gieten ze in Drunen
Restaureren kunnen ze in Heusden goed.

Zo was het ook met de folklore
met de ontspanning toen en thans
met de natuur in al haar vormen
met de muziek, de zang en dans.

Dit alles bood ons deze kampen
vergeet ook de eigen inbreng niet
de bonte avonden met de dagverslagen
de dia's, voordracht en het lied.

De strijd ook om den Bram van Brabant
met dikwijls veel creativiteit
en aan het slot een H. Mis soms
voor de eigen ziel en zaligheid.

En dat rijk boeket gekleurde bloemen
geplukt in vijf en dertig jaar
in de heemtuin van 't E'dle Brabant
bindt Deurne dit jaar bij elkaar.

Daarom.....met de beste wensen
Brabants Heem hier bij elkaar
geef ik Deurne maar de bloemen
PROFICIAT - VIJF EN DERTIG JAAR .

Oerle 1 augustus 1983
Th. v.d. Ven.

